

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

20. 02

2025 р.

ВИСНОВОК

щодо публічної презентації наукових результатів дисертації Петешенкової Марини Юріївни «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2022 року (протокол № 3)

ВИТЯГ

з протоколу спільного засідання кафедри адміністративного права і процесу та кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини від 20 лютого 2025 року

Голова – доктор юридичних наук, професор Логвиненко Б.О.

Секретар – Олійник Ю.В.

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Моргунов О.А., доктор юридичних наук, професор Юнін О.С., доктор юридичних наук, професор Собакарь А.О., доктор юридичних наук, професор Миронюк Р.В., доктор юридичних наук, професор Кононець В.П., доктор юридичних наук, доцент Опацький Р.М., доктор юридичних наук, доцент Резворович К.Р., кандидат юридичних наук, доцент Дрок І.С., кандидат юридичних наук, доцент Тищенко І.О., кандидат юридичних наук, доцент Дзюба І.В., кандидат юридичних наук Молчанов Р.Ю., доктор філософії (галузь знань «Право») Пісоцька К.О.

З присутніх – 8 докторів юридичних наук та 5 кандидатів юридичних наук (докторів філософії) – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії

зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Петешенкової Марини Юріївни по дисертації «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

У своїй доповіді вона визначила мету, задачі, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрила структуру роботи та основні її положення, показала їхню новизну, теоретичне та практичне значення, а також обґрунтувала актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Здобувачка зазначила, що актуальність тематики викликана потребою оптимізації законодавства, спрямованого на покращення механізмів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. Адже кількість випадків зловживання процесуальними правами та застосування заходів примусу до учасників судового процесу під час розгляду як приватних так публічних спорів залишається досить високою. Негативні наслідки вчинення таких протиправних дій учасниками судового процесу опосередковано відбиваються на строках проведення судового розгляду справ, що призводить, зокрема, до відкладення їх розгляду, застосуванні заходів процесуального примусу тощо.

На виконання задач дослідження в межах дисертації було визначено стан наукової дослідженості реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; з'ясовано правову природу зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; виокремлено критерії відокремлення зловживань процесуальними правами від добросовісного їх використання при розгляді справ у порядку адміністративного та цивільного судочинства; запропоновано класифікацію способів зловживання процесуальними правами учасниками судочинства; з'ясовано способи зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, розкрито їх зміст; розкрито зміст процесуальних форм запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, визначено їх ефективність; розкрито зміст заходів відповідальності за зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві і визначено порядок її застосування; виокремлено зарубіжний досвід застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та запропоновано шляхи реалізації найкращих практик його застосування у вітчизняну модель судочинства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших у вітчизняній юридичній науці (після судової реформи 2016-2020 років) спроб визначити напрями удосконалення механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, здійсненим на основі аналізу сучасного нормативно-правового забезпечення та практики такої діяльності.

В результаті дослідження запропонована низка нових наукових положень і висновків, що виносяться на захист на окремих із них варто зупинити увагу.

В роботі розкрито сутність та зміст трьох концепцій зловживання процесуальними правами в судочинстві: як дій, спрямованих на використання стороною спору визначених законом прав для створення перешкод розгляду спору; як вчинення дій чи бездіяльності будь-яким з учасників судового спору, спрямованих на отримання процесуальної та матеріальної вигоди за результатом розгляду та вирішення справи; як процесуального правопорушення.

Виокремлено відмінні ознаки судового штрафу за зловживання процесуальними правами та адміністративного штрафу за прояв неповаги до суду.

Запропоновано з метою врегулювання проблемних питань стягнення штрафу за зловживання процесуальними правами визначити на рівні КАСУ та ЦПКУ поняття «зловживання процесуальним правом», унормувати вичерпний перелік таких зловживань, передбачити можливість диференціації штрафних санкції від виду зловживання процесуальними правами (з урахуванням ступеня порушення порядку розгляду справи).

Частина наукових положень запропонованих раніше були удосконалені та зазнали подальшого розвитку в межах здійсненого мною дослідження та систематизовані у висновках по роботі.

В результаті дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення зазначеної задачі, які наведені в роботі.

Емпіричну базу дослідження складають: статистичні дані, розміщені на офіційному сайті Державної судової адміністрації України; аналітичні дані щодо динаміки застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України в період 2020-2023 роки.

Основні положення роботи знайшли відображення у 5 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Після доповіді Петешенкової М.Ю. відбулася дискусія, під час якої здобувачка відповіла на запитання присутніх щодо структури роботи, методологічної та теоретичної основи дослідження, висновків, які отримано за підсумками виконаної наукової роботи, а саме:

Запитання Миронюк Р.В.: Попри те, що в результаті дослідження Вами виокремлено положення які досліджувались вперше, дослідження

проблематики зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, були предметом наукових досліджень. У зв'язку з цим можете визначити науковий доробок даної тематики який було вами досліджено та виокремити наукові праці які були покладені в основу проведеного Вами наукового аналізу?

Відповідь: Дякую за запитання. Дослідження специфіки проблематики зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві було здійснено в межах наукових розробок учених, які мною наведені в тесті роботи і праці яких аналізуються.

Серед робіт в яких досліджувалась дана проблематика слід виокремити дисертаційні дослідження Поліщук В.Ю. «Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві» (2021 р.), Ткачук А.О. «Ткачук А.О. «Зловживання процесуальними правами у цивільному процесі» (2020 р.) та Маруніч Г. І. «Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання» (2018 р.) в яких було запропоновано авторські підходи щодо теоретико-правового та прикладного тлумачення понять «зловживання процесуальними правами» та «запобігання зловживання процесуальними правами» в судових інстанціях різної юрисдикції. Відповідно ці роботи стали предметом наукового аналізу в межах проведеного нами дослідження.

Запитання Резворович К.Р.: В роботі в підрозділі 2.4. виокремлено зарубіжний досвід застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинства. Які найкращі зарубіжні практики запропоновано його застосування у вітчизняну модель судочинства?

Відповідь: Дякую за запитання. В роботі визнано за об'єктивну доцільність запровадження зарубіжного досвіду щодо застосування заходів відповідальності за зловживання процесуальними правами у судочинстві, зокрема: 1) застосування штрафу за невчасне або неповне подання доказів без поважних причин (досвід Естонії); 2) заборона захиснику здійснювати захист у справі, тобто зобов'язання заміни захисника (досвід США); 3) запровадження процедури письмового попередження учасників адміністративного судочинства про недопущення зловживання процесуальними правами та про наслідки порушення цього обмеження; 4) узагальнення вищою судовою інституцією країни (в Україні - Верховним Судом) судової практики щодо виявлення, ідентифікації, кваліфікації та застосування заходів процесуального примусу, відповідальності за зловживання процесуальними правами та розробки відповідних методичних рекомендації щодо заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в судочинстві для усіх груп учасників; 5) запровадження процедури судового документування підстав та порядку застосування заходів відповідальності за зловживання процесуальними правами.

Запитання Опацький Р.М.: Яким чином були використані матеріали емпіричного дослідження, на які Ви вказуєте у своїй роботі?

Відповідь: Дякую за запитання. Як було мною зазначено емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, розміщені на офіційному сайті

Державної судової адміністрації України; аналітичні дані щодо динаміки застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України в період 2020-2023 роки.

Так зокрема показники ефективності діяльності судів щодо застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві були досліджені в межах підрозділу 2.3 роботи при визначенні вад законодавчого регулювання підстав та порядку застосування окремих заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в судовому порядку розгляду справ. В підрозділі 2.3. роботи було здійснено аналіз судової практики діяльності адміністративних судів щодо застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві.

Запитання Дрок І.С.: В чому на Вашу думку проявляються недоліки правового регулювання заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в судочинстві?

Відповідь: Дякую за питання. В результаті дослідження встановлено, що основними вадами правового регулювання застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в судочинстві є: відсутність законодавчого закріплення системи заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в судочинстві; відсутність чітких критеріїв на підставі яких суддя має кваліфікувати діяння учасника судового процесу як зловживання процесуальними правами; не визначено межі дискреційних повноважень суду щодо кваліфікації таких діянь як зловживання процесуальними правами; відсутність диференціації штрафних санкції від виду зловживання процесуальними правами (з урахуванням ступеня порушення порядку розгляду справи).

Запитання Молчанов Р.Ю.: В якості новизни дослідження Ви зазначаєте, що Вами виокремлено відмінні ознаки судового штрафу за зловживання процесуальними правами та адміністративного штрафу за прояв неповаги до суд. Можете уточнити це положення?

Відповідь: Дякую за запитання. В результаті дослідження доведено, що відмінними ознаками судового штрафу за зловживання процесуальними правами та адміністративного штрафу за прояв неповаги до суду є наступні: 1) судовий штраф, передбачений ст. 148 ЦПК та ст. 149 КАСУ застосовується як захід адміністративного примусу за зловживанням процесуальними правами тобто дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства; адміністративний штраф, передбачений ст. 185-3 КУпАП застосовується як захід адміністративної відповідальності як за дії, що носять характер прояву неповаги до суду так і формі бездіяльності - злісного ухилення від явки в суд, невиконання покладених судом зобов'язань; 2) основною метою судового штрафу є виключення можливості зловживанням процесуальними правами та як правило затягування судового процесу; адміністративного штрафу – покарання за неповагу до суду; 3) судовий штраф застосовується як захід адміністративного примусу за зловживанням процесуальними правами

виключно до сторін спору на всіх стадіях його розгляду від подання позову до його касаційного оскарження; адміністративний штраф застосовується до всіх учасників провадження справи в суді і з моменту відкриття судового засідання та на всіх стадіях його здійснення; 4) судовий штраф застосовується за зловживання процесуальними правами, перелік яких визначений ст. 44 ЦПК та ст. 45 КАСУ; адміністративний штраф, за прояв неповаги до суду передбачений ст. 185-3 КУпАП; 5) розмір судового штрафу визначається в прожиткових мінімумах для працездатних осіб; адміністративного штрафу – в неоподатковуваних мінімумах доходів громадян.

Після відповідей на запитання було надано слово для оприлюднення висновку по дисертації науковому керівнику Петешенкової М.Ю. – Станіславі Анатолійові Миронюк, доценту кафедри тактико-спеціальної підготовки ДДУВС кандидату юридичних наук, доценту, яка підкреслила, що здобувач обрала досить складну, дискусійну і, водночас, актуальну і важливу тему для свого наукового дослідження.

Нею було зазначено, що мета і задачі дисертаційного дослідження сформульовані досить коректно, а цілісність дослідження забезпечується належним структуруванням матеріалу дисертації, яке є досить логічним і таким, що відповідає меті та задачам дисертаційного дослідження.

Належний рівень достовірності та обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження Петешенкової М.Ю. забезпечується використанням всього спектру наукових підходів та методів пізнання складних юридичних явищ, зокрема таких, як діалектичний підхід, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, функціональний та інші методи пізнання.

Емпіричною базою дослідження є статистичні дані, розміщені на офіційному сайті Державної судової адміністрації України; аналітичні дані щодо динаміки застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України в період 2020-2023 роки.

У результаті проведеного дослідження наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової задачі, що полягає у визначенні основних напрямів удосконалення механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, здійсненим на основі аналізу сучасного нормативно-правового забезпечення та практики такої діяльності, в результаті чого запропонована низка нових наукових положень і висновків, що винесені на захист.

Результатам дисертаційного дослідження Петешенкової М.Ю. притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому дисертанткою певні положення сформульовані вперше, а низка вже відомих отримала свій подальший розвиток та удосконалення.

Оцінюючи формальні якості дисертації, можна стверджувати, що вона виконана в основному з дотриманням наукового стилю, авторські позиції викладені досить чітко і переважно належним чином аргументовані. Результати

дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у достатній кількості наукових статей, а також пройшли апробацію на різноманітних наукових конференціях та інших заходах.

Логічно поєднаним та цілісним є зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Перший розділ роботи присвячено теоретичним засадам визначення правової природи зловживання процесуальними правами в судочинстві; з'ясування стану наукової дослідженості реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; виокремленню правової природи зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; встановленню критеріїв відмежування зловживань процесуальними правами від добросовісного їх використання при розгляді справ у порядку адміністративного та цивільного судочинства; класифікації способів зловживання процесуальними правами учасниками судочинства. В межах другого розділу роботи з'ясовано способи зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та їх зміст; виокремлено процесуальні форми запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, їх ефективність; систематизовано заходи відповідальності за зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві і порядок її застосування; виокремлено зарубіжний досвід та його врахування при удосконаленні механізму запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Наукова новизна і практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що проведене дослідження є однією із перших у вітчизняній юридичній науці спроб визначити основні напрями удосконалення засобів протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

На особливу увагу заслуговують наступні положення, висновки, рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, які найбільш наочно демонструють її наукову новизну, теоретичну та практичну значущість.

В роботі вперше розкрито сутність та зміст трьох концепцій зловживання процесуальними правами в судочинстві: як дій, спрямованих на використання стороною спору визначених законом прав для створення перешкод розгляду спору; як вчинення дій чи бездіяльності всіх учасників судового спору, спрямованих на отримання процесуальної та матеріальної вигоди за результатом розгляду та вирішення справи; як процесуального правопорушення. Вперше запропоновано визначити зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному процесі як діяльність учасників, що здійснюється всупереч принципам судочинства, у формі процесуального правопорушення чи шкідливої поведінки, з метою отримання вигоди більшої ніж за умови добросовісного використання процесуальних прав, наслідком якої є заподіяння шкоди публічним або приватним інтересам інших осіб. Виокремлено та розкрито зміст видів

зловживань процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Виокремлено та розкрито зміст таких груп заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві: 1) заходів запобігання, а саме норм права, що встановлюють принцип добросовісного використання процесуальних прав, заборону зловживати такими правами, вдосконалення правових норм; статистична звітність про факти зловживань та заходи процесуального примусу до таких учасників, розширення суддівської дискреції, роз'яснень вищих судових інстанцій; 2) заходів припинення, якими в більшій мірі є заходи процесуального примусу; 3) заходів притягнення до відповідальності, як правило штрафи та збільшення сум відшкодування судових витрат за зловживання процесуальними правами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування і використання. Положення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям для подальшого дослідження бути основою для подальших наукових досліджень заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та шляхів їх оптимізації.

Повнота висвітлення результатів дослідження зумовлена тим, що основні положення та результати дисертації викладено в 5 наукових статтях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, в тому числі одній виданій в міжнародному виданні (Республіка Угорщина) а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

До того ж слід відмітити: наполегливу працю здобувачки в процесі підготовки дисертації, попри те, що вона здійснювалась паралельно з трудовою діяльністю здобувачки на посаді судді, безпосередньо пов'язаною з темою дисертації; її досить високий рівень правової підготовки; володіння правовою термінологією; прагнення спрямувати основне зусилля в роботі на удосконалення законодавства щодо заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Миرونюк С.А. зазначила, що дисертаційне дослідження Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», являє собою закінчену науково-дослідну працю, що відповідає науковій спеціальності, за якою вона виконана. Кваліфікаційна наукова праця містить низку нових науково-обґрунтованих результатів у галузі адміністративного права, що у сукупності сприяють розв'язанню конкретних наукових задач, має істотне значення для науки, відповідає вимогам п.п. 10, 11 постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а отже робота може

бути рекомендована до розгляду та захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право».

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці:

Доктор юридичних наук, професор Собакарь А.О. відзначив, що актуальність тематики дослідження Петешенкової Марини Юріївни зумовлена тим, що судова система України перебуває в постійному стані реформування. Черговий виток таких реформ відзначився тим, що у 2017 та 2020 роках вчергове було оновлено редакції Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) та Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), що передбачають заходи процесуального впливу щодо недобросовісних учасників судового процесу. Прийняття даних змін вплинуло на правозастосовну практику судами, які продовжують виявляти значне коло прогалин законодавства у цій сфері. Дані фактори зумовлюють необхідність з'ясування теоретико-правових засад сутності та змісту зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, виокремлення та характеристики їх системи, визначення форм (засобів) запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами, вивчення судової практики їх реалізації та висловлення пропозиції щодо їх удосконалення, що і складає предмет дослідження в межах наукової роботи Петешенкової М.Ю.

Мета і задачі дисертаційного дослідження сформульовані досить коректно, а цілісність дослідження забезпечується належним структуруванням матеріалу дисертації, яке є досить логічним і таким, що відповідає меті та задачам дисертаційного дослідження.

Належний рівень достовірності та обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження Петешенкової М.Ю. забезпечується використанням всього спектру наукових підходів та методів пізнання складних юридичних явищ, зокрема таких, як діалектичний підхід, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, функціональний та інші методи пізнання.

Емпіричною базою дослідження є статистичні дані, розміщені на офіційному сайті Державної судової адміністрації України; аналітичні дані щодо динаміки застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України в період 2020-2023 роки.

У результаті проведеного дослідження наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової задачі, що полягає у визначенні основних напрямів удосконалення механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, здійсненим на основі аналізу сучасного нормативно-правового забезпечення та практики такої діяльності, в результаті чого запропонована низка нових наукових положень і висновків, що винесені на захист.

Результатам дисертаційного дослідження Петешенкової М.Ю. притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому дисертанткою

певні положення сформульовані вперше, а низка вже відомих отримала свій подальший розвиток та удосконалення.

Оцінюючи формальні якості дисертації, можна стверджувати, що вона виконана в основному з дотриманням наукового стилю, авторські позиції викладені досить чітко і переважно належним чином аргументовані. Результати дисертаційного дослідження належним чином висвітлені у достатній кількості наукових статей, а також пройшли апробацію на різноманітних наукових конференціях та інших заходах.

Наукова новизна і практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що проведене дослідження є однією із перших у вітчизняній юридичній науці спроб визначити основні напрями удосконалення засобів протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування і використання. Положення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям для подальшого дослідження бути основою для подальших наукових досліджень заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та шляхів їх оптимізації.

Повнота висвітлення результатів дослідження зумовлена тим, що основні положення та результати дисертації викладено в 5 наукових статтях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін, в тому числі одній виданій в міжнародному виданні (Республіка Угорщина), а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

В той же час окремі положення дисертації носять дискусійний характер, містять певні теоретичні неточності, зокрема:

1. В роботі авторкою досліджуються механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, в результаті роботи запропоновано конкретні практичні пропозиції щодо удосконалення системи таких заходів. Разом з тим в роботі не достаньо уваги приділено дослідженню теоретичних конструкцій, які дають можливість відмежувати такі поняття як «запобігання» та «протидія».

2. Також не вірним є твердження автора, що всі заходи запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві слід виділити в такі групи: 1) заходи запобігання; 2) заходи припинення, якими в більшій мірі є заходи процесуального примусу; 3) заходи притягнення до відповідальності, як правило штрафи та збільшення сум відшкодування судових витрат за зловживання процесуальними правами. Доцільно було б все ж таки визначити окремо систему заходів запобігання та окремо заходів протидії зловживанню процесуальними правами.

3. Здійснивши аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання системи способів зловживанню процесуальними правами в окремих країнах у підрозділі 2.4 роботи авторкою зроблено висновок, що в більшості розвинутих країн таке порушення судового процесу як зловживання процесуальними правами не набуло такого нормативного закріплення як в Україні, воно

визначається на розсуд суду в кожному конкретному випадку. В той же час у висновках по роботі ви пропонуєте розширити коло зловживань процесуальними правами та закріпити їх в законодавстві, що йде в розріз з зарубіжними досвідом.

4. Емпіричну базу дослідження складають аналітичні дослідження судової практики щодо визначення судами змісту зловживання процесуальними правами та засобів їх запобігання, і така аналітика присутня в змісті роботи. В той же час варто було б навести результати даного аналітичного дослідження у висновках по роботі, або зазначити як вони вплинули на результати дослідження.

В цілому дані зауваження носять дискусійних характер, вони не впливають на позитивні результати дослідження.

Таким чином, дисертаційне дослідження Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», являє собою закінчену науково-дослідну працю, що відповідає науковій спеціальності, за якою вона виконана. Робота містить низку нових науково-обґрунтованих результатів у галузі адміністративного права, що у сукупності сприяють розв'язанню конкретних наукових задач, має істотне значення для науки, відповідає вимогам п.п. 10, 11 постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а отже робота може бути рекомендована до розгляду та захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право».

Доктор юридичних наук, професор Кононець В.П. відзначила достатній фаховий рівень дисертаційного дослідження Петешенкової М.Ю., виконаного на актуальну тему.

Тема наукової роботи Петешенкової Марини Юріївни є безумовно актуальною та своєчасною оскільки покращення механізмів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві є важливим кроком у забезпеченні своєчасності, ефективності та законності судового розгляду справ. Адже кількість випадків зловживання процесуальними правами та застосування заходів примусу до учасників судового процесу під час розгляду як приватних так публічних спорів залишається досить високою. Негативні наслідки вчинення таких протиправних дій учасниками судового процесу опосередковано відбиваються на строках проведення судового розгляду справ, що призводить, зокрема, до відкладення їх розгляду, застосуванні заходів процесуального примусу тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

На виконання задач дослідження в межах дисертації було визначено стан наукової дослідженості реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; з'ясовано правову природу зловживання процесуальними правами в

адміністративному та цивільному судочинстві; виокремлено критерії відокремлення зловживань процесуальними правами від добросовісного їх використання при розгляді справ у порядку адміністративного та цивільного судочинства; запропоновано класифікацію способів зловживання процесуальними правами учасниками судочинства; з'ясовано способи зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, розкрито їх зміст; розкрито зміст процесуальних форм запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, визначено їх ефективність; розкрито зміст заходів відповідальності за зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві і визначено порядок її застосування; виокремлено зарубіжний досвід застосування заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та запропоновано шляхи реалізації найкращих практик його застосування у вітчизняну модель судочинства.

Загальне позитивне враження від представленого дослідження підкріплюється отриманими результатами, які характеризують його наукову новизну.

Дисертанткою запропоновано визначити зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному процесах як діяльність учасників судового розгляду справи, що здійснюється всупереч принципам судочинства, у формі процесуального правопорушення чи шкідливої поведінки, з метою отримання вигоди більшої ніж за умови добросовісного використання процесуальних прав, наслідком якої є заподіяння шкоди публічним або приватним інтересам інших осіб. Виокремлено відмінні ознаки судового штрафу за зловживання процесуальними правами та адміністративного штрафу за прояв неповаги до суду. Запропоновано з метою врегулювання проблемних питань стягнення штрафу за зловживання процесуальними правами визначити на рівні КАСУ та ЦПКУ поняття «зловживання процесуальним правом», унормувати вичерпний перелік таких зловживань, передбачити можливість диференціації штрафних санкції від виду зловживання процесуальними правами (з урахуванням ступеня порушення порядку розгляду справи).

Авторкою удосконалено положення щодо класифікації заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві за їх функціональним призначенням, а саме: 1) заходів запобігання, а саме норм права, що встановлюють принцип добросовісного використання процесуальних прав, заборону зловживати такими правами, вдосконалення правових норм; статистична звітність про факти зловживань та заходи процесуального примусу до таких учасників, розширення суддівської дискреції, роз'яснень вищих судових інстанцій; 2) заходів припинення, якими в більшій мірі є заходи процесуального примусу; 3) заходів притягнення до відповідальності, як правило штрафи та збільшення сум відшкодування судових витрат за зловживання процесуальними правами.

За результатами дисертаційного дослідження запропоновано комплекс пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Повнота висвітлення результатів дослідження зумовлена тим, що основні положення та результати дисертації викладено в 5 наукових статтях, що визначені як фахові з юридичних дисциплін.

Дисертаційне дослідження виконане авторкою самостійно з використанням останніх досягнень теорії адміністративного права та процесу. Усі сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі особистих досліджень дисертантки. Для аргументації власних положень і висновків дослідниця використовувала напрацювання інших учених, належні посилання на які містяться у роботі.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони мають як науково-теоретичну, так і практичну сферу застосування. Положення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям для подальшого дослідження діяльності судів щодо застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Петешенкової М.В. необхідно висловити ряд зауважень, звернути увагу на твердження, що викликають сумніви та можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час її захисту:

1. Слід зазначити, що перебільшенням автора є те, що нею вперше запропоновано поняття зловживання процесуальними правами в судочинстві. Скоріше тут мова має йти про те, що це положення дістало подальшого розвитку, адже сама авторка у вступній частині роботи вказує до досить сучасні наукові дослідження з даної проблематики, в яких авторами було запропоновано дану дефініцію.

2. Положення пункту новизни дослідження в якому автор зазначає, що доцільно було б передбачити можливість диференціації штрафних санкції від виду зловживання процесуальними правами (з урахуванням ступеня порушення порядку розгляду справи) є неконкретизоване та потребує уточнення з викладенням що саме і як має бути запроваджено.

3. Попри те, що в роботі багато уваги приділено аналізу судової практики з урахуванням практичної складової тематики дослідження автору доцільно було систематизувати результати дослідження практики діяльності судів щодо застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, можливо навіть в межах окремого підрозділу роботи.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не впливають на позитивну оцінку виконаної роботи і викликані скоріше наявністю новаторських ідей, а також складністю обраного предмету наукового аналізу.

На підставі викладеного, слід резюмувати, що дисертація «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» є завершеною самостійною працею, в якій отримано ряд нових науково обґрунтованих теоретичних результатів, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що полягає у визначенні механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. Вона відповідає вимогам п.п. 10, 11 постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а отже робота може бути рекомендована до розгляду та захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, доцент Резворович К.Р. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, правильно обрані методи дослідження, з урахуванням поставленої мети, а також об'єкта та предмета дослідження. Резворович К.Р. наголосила, що робота має наукову новизну, адже автором з'ясовано сутність та зміст законності під час застосування заходів примусу, а також сформульовано перспективи розвитку законодавства та практики застосування заходів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. Загалом дисертація Петешенкової М.Ю. на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» є завершеною науковою працею, відповідає всім вимогам, які висувуються до даного виду робіт та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для захисту.

Доктор юридичних наук, доцент Опацький Р.М. відзначив, що дисертаційне дослідження виконане якісно, на високому науковому рівні, отримані результати є об'єктивними. Позитивним моментом роботи є вміння авторки обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Структурно вдалою видається побудова змісту дисертації. Переконливими варто назвати загальні висновки, якими показана ступінь вирішеності проблеми, що визначена у вступі до роботи.

Дисертаційне дослідження Петешенкової М.Ю. виконане відповідно до вимог МОН України. Автор дослідження має достатню кількість наукових статей у фахових виданнях та опублікованих тез виступів на конференціях. Дисертаційна робота виконана самостійно, має комплексний і завершений характер.

Здобувачка акцентувала увагу на окремих положеннях роботи, що заслуговують на увагу, є цікавими та ґрунтовними. Актуальність, завдання, наукова новизна та висновки, в цілому відповідають вимогам, встановленим МОН України. Але, разом з тим вказала на окремі положення, які носять спірний характер та потребують уточнення, зокрема, потребує більшого

використання в роботі емпіричного матеріалу – результатів узагальнення судової практики застосування засобів запобігання зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві.

Загалом, результати дисертаційного дослідження мають, безумовно, як теоретичне, так і практичне значення. Тому дисертаційна робота Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» підготовлена на достатньому науковому та методологічному рівні і в цілому заслуговує позитивної оцінки, тому може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Логвиненко Б.О. наголосив на тому, що інститут упередження зловживання процесуальними правами є малодослідженим елементом у структурі адміністративного процесу, в основному він піддавався науковому аналізу через призму цивільного судочинства, що відповідно зумовлює беззаперечну актуальність теми дослідження.

Робота відповідає вимогам МОН України, які встановлені для робіт такого виду. Дисертант виконала завдання поставлені на початку дослідження, яке присвячене вирішенню актуальної теми для суспільства та держави в цілому. Отже, дисертація Петешенкової М.Ю. на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» є завершеною, самостійною науковою працею та може бути рекомендована до публічного захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, професор Миронюк Р.В. вказав на актуальність теми, на високий рівень роботи і зазначив, що зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань, самостійністю і цілісністю проведеного дослідження, що дозволило досягти поставленої мети, виконати дослідницькі задачі і повністю розкрити тему дослідження. Дисертаційне дослідження Петешенкової М.Ю. на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» підготовлено на достатньому науковому та методологічному рівні і може бути рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Дрок І.С. зазначила, що аналіз дисертації Петешенкової М.Ю. на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» дозволяє зробити висновок про ґрунтовну теоретичну підготовку авторки, а також про розуміння нею правової природи адміністративного примусу і особливостей забезпечення законності та дотримання принципу верховенства права під час їх застосування. Дисертація являє собою цілісну і завершену роботу, вирізняється концептуальністю дослідження, практичною значущістю одержаних результатів. Актуальність наукового дослідження не викликає сумнівів і заперечень.

Проте, як і будь-яке інше дослідження робота Петешенкової М.Ю. не позбавлена певних недоліків, зокрема, по-перше, потребують належного оформлення впровадження результатів дослідження у відповідних актах, особливо в правозастосовну сферу, оскільки робота має прикладний характер; по-друге, емпірична база дослідження потребує систематизації.

Загалом дисертаційне дослідження Петешенкової М.Ю. на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» виконано на належному науковому рівні, відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого виду і вирішує ряд важливих для адміністративно-правової науки завдань. Робота може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петешенкової Марини Юріївни «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Розвиток системи судів в Україні, ретельний відбір на посаду судді, підвищення вимог до адвокатського корпусу, постійні зміни до процесуальних законів, які регламентують судовий порядок розгляду справ є запорукою побудови ефективної та справедливої системи судочинства як гарантії дотримання прав і свобод громадян. Разом з тим система судочинства України попри постійні реформи судочинства в 2016 та 2021 роках і до сьогодні має свої вади, які полягають у тому числі в існуючих прогалинах законодавчого регулювання судового процесу та практики діяльності судів, що в результаті призводить до створення умов для зловживання процесуальними правами як сторонами спору так і учасниками судового процесу. Зокрема сторони зловживаючи процесуальними правами намагаються затягнути розгляд справи, дискредитувати суддю та здійснити його відвід, здійснити запит документів, які потенційно не можливо витребувати та ін. Кількість випадків зловживання процесуальними правами та застосування заходів примусу до учасників судового процесу під час розгляду як приватних так публічних спорів залишається досить високою. Негативні наслідки вчинення таких протиправних дій учасниками судового процесу опосередковано відбиваються на строках проведення судового розгляду справ, що призводить, зокрема, до відкладення їх розгляду, застосуванні заходів процесуального примусу тощо.

Відсутність сталого розуміння категорії зловживання процесуальними правами, його кваліфікуючих ознак а також ефективних заходів їх протидії призводить до низького рівня застосування норм Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) та Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України), що передбачають заходи процесуального впливу щодо

недобросовісних учасників судового процесу. Прийняття змін до КАСУ та ЦПК України у 2017 та 2020 роках сформували засади сучасного механізму запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та їх припинення, проте правозастосовна практика продовжує виявляти значне коло прогалин законодавства у цій сфері та демонструє різне застосування судами норм КАСУ та ЦПК України під час протидії такому зловживанню.

Дані фактори зумовлюють необхідність з'ясування теоретико-правових засад сутності та змісту зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, виокремлення та характеристики їх системи, визначення форм (засобів) запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами, вивчення судової практики їх реалізації та висловлення пропозиції щодо їх удосконалення, що і складає предмет дослідження в межах цієї наукової роботи.

Стан наукового дослідження проблем. Дослідженню способів зловживання процесуальними правами та окремих форм їх запобігання в судовій діяльності призв'ячені роботи таких авторів: Н.І. Атаманчук, В.М. Бевзенко, Я.О. Берназюка, Р.А. Калюжного, О.В. Капліна, Р.М. Кихтюка, Д.А. Козачука, Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова, В.М. Короленко, Т.Є. Кохановської, Д.Д. Луспеника, Р.С. Мельника, Р.В. Миронюка, А.О. Монаєнко, В.Ю. Поліщука, С.В. Прилуцького, А.О. Ткачук, В.В. Тильчика, С.О. Шатрави, Т.С. Яценко, С. В. Ястрембська, О.С. Юніна та інших. Водночас, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених вивченню цієї тематики, залишаються відкритими питання щодо формулювання критеріїв оцінки зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, запобігання, припинення та протидії їх вчиненню.

В той же час, аналіз вітчизняного наукового доробку у цій сфері вказує на недостатню кількість наукових праць, в межах яких системно досліджувались проблеми зловживання процесуальними правами та пропонувались комплексні напрямки його удосконалення. Разом з тим слід відміти, що проблематика зловживання процесуальними правами ставала предметом монографічних досліджень багатьох авторів, однак після судової реформи, яка була розпочата в 2016 році системними роботами в цій сфері є роботи Поліщук В.Ю. «Зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві» (2021 рік), Ткачук А.О. «Зловживання процесуальними правами у цивільному процесі України» (2020 рік) та Маруніч Г.І. «Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання» (2018 рік) в яких було запропоновано авторські підходи щодо теоретико-правового та прикладного тлумачення понять «зловживання процесуальними правами» та «запобігання зловживання процесуальними правами» в судових інстанціях різної юрисдикції, відповідно ці роботи стали предметом наукового аналізу в межах проведеного нами дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота буде виконана у відповідності до: Указів Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006 «Про Концепцію вдосконалення судівництва для

утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів»; від 20 травня 2015 року № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки»; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., розробленої Національною академією правових наук України.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в тому, щоб на підставі аналізу наявних наукових, публіцистичних, нормативних джерел, правозастосовчої практики, визначити правові засади та розкрити механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві; окреслити проблеми та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в досліджуваній сфері та практики його застосування з урахуванням стандартів ЄС щодо його удосконалення.

На досягнення мети дослідження в роботі було поставлено до виконання та реалізовано виконання таких завдань дослідження:

- визначено стан наукової дослідженості реалізації принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві;

- з'ясовано правову природу зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві;

- виокремлено критерії відокремлення зловживань процесуальними правами від добросовісного їх використання при розгляді справ у порядку адміністративного та цивільного судочинства;

- запропоновано класифікацію способів зловживання процесуальними правами учасниками судочинства;

- з'ясовано способи зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, розкрито їх зміст;

- розкрито зміст процесуальних форм запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, визначено їх ефективність;

- розкрито зміст заходів відповідальності за зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві і визначено порядок її застосування;

- виокремлено зарубіжний досвід застосування заходів запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві та запропоновано шляхи реалізації найкращих практик його застосування у вітчизняну модель судочинства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України.

Предмет дослідження – правові засади та механізми запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність методів та прийомів наукового пізнання, як загальнонаукових (діалектичний, історичний, логічний, системний аналіз тощо), так і спеціальних (документального аналізу, порівняльно-правового тощо). Так, діалектичний метод застосовується для пізнання процесів, пов'язаних з запобіганням та протидією зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України. Системно-структурний підхід використано при визначенні: видів (способів) зловживання процесуальними правами учасниками судочинства (підрозділ 2.1), системи процесуальних форм запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, їх ефективність (підрозділ 2.2), порядку застосування адміністративної відповідальності за зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві (підрозділ 2.3); логіко-семантичний – для формулювання відповідних дефініційних конструкцій (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод дозволив виявити переваги та недоліки зарубіжного досвіду запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві і перспективи його урахування (підрозділ 2.4). Методи моделювання, аналізу та синтезу використані при розробці пропозицій з удосконалення законодавства. Специфіка об'єкту, що досліджується передбачає застосування цілої низки наукових підходів: фундаментального, порівняльно-ретроспективного (підрозділ 1.2), органічної єдності теорії і практики (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), поєднання критичного і раціонального (2.1), єдності логічного та системного підходу (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативною основою роботи є Конституція України, чинні законодавчі та інші нормативно-правові акти, які регулюють правові засади та механізми запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України.

Емпіричну базу дослідження складуть: статистичні дані, розміщені на офіційному сайті Державної судової адміністрації України; аналітичні дані щодо динаміки застосування судами механізмів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві України в період 2020-2023 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведене дослідження є однією із перших у вітчизняній юридичній науці спроб визначити основні напрями удосконалення механізмів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві, здійсненим на основі аналізу сучасного нормативно-правового забезпечення та практики такої діяльності, в результаті чого запропонована низка нових наукових положень і висновків, що винесені на захист.

На виконання поставлених завдань сформульовано ряд наукових висновків та пропозицій, серед яких, зокрема:

уперше:

- розкрито сутність та зміст трьох концепцій зловживання процесуальними правами в судочинстві: як дій, спрямованих на використання стороною спору визначених законом прав для створення перешкод розгляду спору; як вчинення дій чи бездіяльності будь-яким з учасників судового спору, спрямованих на отримання процесуальної та матеріальної вигоди за результатом розгляду та вирішення справи; як процесуального правопорушення;

- запропоновано визначити зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному процесах як діяльність учасників судового розгляду справи, що здійснюється всупереч принципам судочинства, у формі процесуального правопорушення чи шкідливої поведінки, з метою отримання вигоди більшої ніж за умови добросовісного використання процесуальних прав, наслідком якої є заподіяння шкоди публічним або приватним інтересам інших осіб;

- виокремлено відмінні ознаки судового штрафу за зловживання процесуальними правами та адміністративного штрафу за прояв неповаги до суду;

- запропоновано з метою врегулювання проблемних питань стягнення штрафу за зловживання процесуальними правами визначити на рівні КАСУ та ЦПКУ поняття «зловживання процесуальним правом», унормувати вичерпний перелік таких зловживань, передбачити можливість диференціації штрафних санкції від виду зловживання процесуальними правами (з урахуванням ступеня порушення порядку розгляду справи);

удосконалено:

- наукові положення щодо нормативного визначення та закріплення таких понять, як «зловживання процесуальними правами», «критерії оцінки зловживання процесуальними правами», «запобігання зловживання процесуальними правами», «протидія зловживання процесуальними правами», на підставі чого запропоновано законодавчо закріпити їх у КАСУ та ЦПКУ;

- положення щодо класифікації заходів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві за їх функціональним призначенням, а саме: 1) заходів запобігання, а саме норм права, що встановлюють принцип добросовісного використання процесуальних прав, заборону зловживати такими правами, вдосконалення правових норм; статистична звітність про факти зловживань та заходи процесуального примусу до таких учасників, розширення суддівської дискреції, роз'яснень вищих судових інстанцій; 2) заходів припинення, якими в більшій мірі є заходи процесуального примусу; 3) заходів притягнення до відповідальності, як правило штрафи та збільшення сум відшкодування судових витрат за зловживання процесуальними правами;

дістали подальшого розвитку:

- наукові підходи щодо класифікації заходів запобігання та протидії зловживання процесуальними правами з урахуванням їх функціональності: 1) організаційних, до яких слід віднести - використання процедури спрощеного позовного провадження, забезпечення можливості проведення розгляду справи

за відсутності сторін та інших учасників справи, створення технічних умов для функціонування електронного судочинства шляхом введення в дію Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, встановлення спеціальних правил щодо зміни складу суду в разі виникнення обставин, які ускладнюють своєчасний розгляд справи, використання процедури врегулювання спору за участі судді, зміна процедури подання апеляційної скарги та відкриття апеляційного провадження, забезпечення належного кількісного складу суддівського корпусу та приведення системи судоустрою України у відповідність із положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», встановлення обмежень щодо касаційного оскарження окремих категорій справ, використання механізму дисциплінарної відповідальності судді за порушення строків розгляду заяви, скарги чи справи, встановлених законом; 2) процесуальних - закріплення принципів добросовісності та неприпустимості зловживання процесуальними правами, встановлення загального обов'язку добросовісного користування процесуальними правами і неухильного виконання процесуальних обов'язків, визначення відкритого переліку дій, що можуть кваліфікуватись як зловживання адміністративними процесуальними правами, встановлення загальних наслідків зловживання процесуальними правами, покладення на суд обов'язку вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами та інше;

- положення щодо доцільності запровадження зарубіжного досвіду щодо застосування заходів відповідальності за зловживання процесуальними правами у судочинстві, зокрема: 1) застосування штрафу за невчасне або неповне подання доказів без поважних причин (досвід Естонії); 2) заборона захиснику здійснювати захист у справі, тобто зобов'язання заміни захисника (досвід США); 3) запровадження процедури письмового попередження учасників адміністративного судочинства про недопущення зловживання процесуальними правами та про наслідки порушення цього обмеження; 4) узагальнення вищою судовою інституцією країни (в Україні - Верховним Судом) судової практики щодо виявлення, ідентифікації, кваліфікації та застосування заходів процесуального примусу, відповідальності за зловживання процесуальними правами та розробки відповідних методичних рекомендації щодо заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами в судочинстві для усіх груп учасників; 5) запровадження процедури судового документування підстав та порядку застосування заходів відповідальності за зловживання процесуальними правами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

- *науково-дослідній діяльності* – для покращення механізмів заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами, а також можуть бути основою для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики;

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення КАСУ, ЦПКУ, КУпАП, Закону України «Про судоустрій та статус суддів»;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності судів щодо застосування заходів запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами;

– *навчальному процесі* – у викладанні студентам вищих навчальних закладів дисциплін «Адміністративний процес», «Цивільний процес», «Адміністративне судочинство», «Цивільне судочинство» під час підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідних навчальних дисциплін, а також статей і наукових повідомлень.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 3 науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти (Міжнародна науково-практична конференція, Дніпро, 2023); Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід (Регіон. наук.-практ. семінар, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України, Дніпро, 2023); Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів (Міжнародна науково-практична конференція, Дніпро, 2024).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у п'яти наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, у тому числі одна стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 180 сторінки, у т. ч. основного тексту – 155 сторінок. Список використаних джерел налічує 187 найменувань.

Список публікацій здобувача за темою дисертації,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Петешенкова М.Ю. Правова природа зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. №4. 2023. С.128-133. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.20>.

2. Петешенкова М.Ю. Поняття та види (способи) зловживань процесуальними правами учасниками судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. №4.2023. С. 280-285. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-280-285. https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/nv4/NV_4-2023-280-285.pdf.

3. Петешенкова М.Ю. Заявлення завідомо безпідставного відводу суді як спосіб зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. № 101 (2024). С. 147-155. <http://apdp.in.ua/v101/20.pdf>.

4. Петешенкова М.Ю. Заходи запобігання та протидії зловживанням процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. №7. 2024. С. 277-280. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/67>. http://www.lsej.org.ua/7_2024/69.pdf.

5. Peteshenkova M.Yu. Measures to prevent and counteract the abuse of procedural rights in the judicial system of Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. Issue 5. 2024. (vol.1) С. 92-98.

6. Петешенкова М.Ю. Зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві: постановка проблеми та правові засади регулювання. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. VII міжнародна науково-практична конференція, ДДУВС (17 березня 2023 року), Дніпро. 2023. С.680-682.

7. Петешенкова М.Ю. Зловживання процесуальними правами як форма затягування судового процесу та спосіб порушення прав його учасників. *Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід*: матер. Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С.86-89.

8. Петешенкова М.Ю. Зловживання процесуальними правами в судовому процесі як спосіб порушення принципу законності. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.). Дніпро : ДДУВС, 2024. 695 с., С. 682-686.

Характеристика особистості здобувача. Петешенкова Марина Юріївна, 1977 року народження. Освіта вища, у 1999 році закінчила Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого і здобула кваліфікацію юриста. З 2000 року по 2005 працювала на посаді помічника судді, потім помічника голови районного суду м. Дніпропетровська; з 2005 року по 2010 рік – суддею Самарського районного суду м. Дніпропетровська, а з 2010 і по сьогодні – суддею Дніпровського апеляційного суду.

Наказом Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ №568 від 29.08.2022 року була зарахована до аспірантури університету за спеціальністю 081 «Право» на заочну форму навчання з 01 вересня 2022 року.

Тему дисертаційного дослідження «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві» затверджено Вченою радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (протокол № 3 від 30 листопада 2022 року). Науковим керівником призначено Миронюк Станіславу Анатоліївну – доцента кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Петешенкова Марина Юріївна у грудні 2024 року завершила написання дисертаційного дослідження, виконала індивідуальний план аспіранта кафедри адміністративного права і процесу Дніпровського державного університету внутрішніх справ по виконанню освітньо-наукової програми на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» та 04.02.2025 року отримала відповідну довідку за місцем навчання, яка засвідчує повне виконання індивідуального плану підготовки.

Здобувачка вчасно подала всі необхідні документи для проведення презентації її роботи.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно із застосуванням сучасної української мови та наукових термінів. Кожний із розділів, підрозділів та пунктів побудовані у логічній послідовності. Усе це забезпечує легкість і доступність сприйняття викладених у дисертації положень.

У результаті попередньої експертизи дисертації Петешенкової М.Ю. і повноти публікацій основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Петешенкової Марини Юріївни на тему «Правові засади та механізми запобігання та протидії зловживання процесуальними правами в адміністративному та цивільному судочинстві», відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п.п. 10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

3. Рекомендувати Петешенковій Марині Юріївні звернутись до Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ із заявою щодо утворення разової спеціалізованої вченої ради.

Голова засідання:

**Професор кафедри
адміністративного права і процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

_____._____.2025

Борис ЛОГВИНЕНКО